

Kate Raworth

2. BASKI

21. Yüzyıl
İktisatçısı Gibi
Düşünmenin
Yedi Yolu

Simit
Eko
no
misi

Tellekt



SİMİT EKONOMİSİ

21. YÜZYIL İKTİSATÇISI GİBİ
DÜŞÜNMENİN YEDİ YOLU

Tellekt_04

Simit Ekonomisi: 21. Yüzyıl İktisatçısı Gibi Düşünmenin Yedi Yolu, Kate Raworth

Çeviri: Akın Emre Pilgir

Doughnut Economics: Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist

İlk basım: (çeviriye kaynak alınan basım): Penguin Random House UK, 2017

© 2017, Penguin Random House UK

© 2019, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. baskı: 2019

2. baskı: Ocak 2023, İstanbul

Bu kitabın 2. baskısı 1000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Didem Bayındır

Editör: Sıla Tanilli

Yayına Hazırlayan: Selim Karlıtekin

Düzeltili: Aylin Samancı Elmasdağ

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak Tasarımı ve Uygulama: Bora Başkan

İç Kapak Görseli: Utku Önal

Baskı ve cilt: Melisa Matbaacılık Yayıncılık San ve Dış Tic. Ltd.

Maltepe Mah. Davutpaşa Çifttehavuzlar Sk. No:16 Acar San. Sit.

Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 45099

ISBN 978-975-07-4097-8

Tellekt

tellekt.com • bilgi@tellekt.com

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

Sertifika No: 43514

Tellekt, Can Sanat Yayınları Yapım ve Dağıtım Ticaret ve Sanayi A.Ş.'nin markasıdır.

twitter.com/tellekt • facebook.com/tellekt • instagram.com/tellekt

SİMİT EKONOMİSİ

21. YÜZYIL İKTİSATÇISI GİBİ
DÜŞÜNMENİN YEDİ YOLU

KATE RAWORTH

ÇEVİRİ:
AKIN EMRE PİLGİR

Tellekt

KATE RAWORTH, Oxford Üniversitesi'nde Siyaset, Felsefe ve Ekonomi lisansının ardından aynı üniversiteye bağlı Kalkınma Ekonomisi Programı'nda yüksek lisansını tamamlamıştır. Kendisini 21. yüzyılın sosyal ve ekolojik güçlüklerine değinen ekonomi düşüncesinin izini sürmeye adanmış bir iktisatçıdır. Oxford Üniversitesi Çevresel Değişim Enstitüsü'nde kıdemli misafir araştırma görevlisi olarak çalışmakta ve dersler vermektedir. Ayrıca Cambridge Sürdürülebilirlikte Liderlik Enstitüsü'nün paydaşlarından olup, Schumacher Koleji'nde Dönüşüm Ekonomisi Programı'nda da ders vermeyi sürdürmektedir. Uluslararası arenada takdir almış fikri "simit ekonomisi", sürdürülebilir kalkınma düşünceleri, ilerici işletmeler ve politik eylemciler arasında geniş bir etkiye sahip olmuştur. Temel fikirlerini BM Genel Meclisi'nden İşgal Hareketi'ne çok çeşitli kitlelere sunmuştur. *Financial Times*, *Wall Street Journal*, *New Statesman*, *CNN* ve *Al-Jazeera* gibi medya organlarında makale ve röportajlar kaleme almıştır. On yıldır, Oxfam'ın kıdemli araştırmacılarından biri olarak çalışmaktadır.

www.kateraworth.com / www.facebook.com/doughnuteconomics

AKIN EMRE PİLGİR, 1987'de Denizli'de doğdu. Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde doktora eğitimine devam eden Pilgir, serbest tercüman olarak çalışıyor. Zygmunt Baumann kitaplarının yanı sıra Paul D'Amato, Nicolas Whapshott, Peter Frase, Immanuel Ness, Charlie English, James C. Scott gibi yazarların kitaplarını Türkçeye çevirmiştir.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	11
SUNUŞ	15
KİM İKTİSATÇI OLMAK İSTER?	21
1. HEDEFİ DEĞİŞTİR	49
2. BÜYÜK RESMİ GÖR	79
3. İNSAN DOĞASINI GELİŞTİR	113
4. SİSTEMLERİ KAVRA	149
5. BÖLÜŞTÜRMEK İÇİN TASARLA	183
6. YENİLEMEK İÇİN YARAT	227
7. BÜYÜME KONUSUNDA AGNOSTİK OL	265
ŞİMDİ HEPİMİZ BİRER İKTİSATÇIYIZ	307
EK: SİMİT VE VERİLERİ	315
SON NOTLAR	321
KAYNAKÇA	345
DİZİN	361

“Ekonominin en güçlü aracı para ya da matematik değil, bir kalemdir. Bir kalemle dünyayı yeniden çizebilirsiniz”.

TEŞEKKÜR

Bu kitap 25 yıllık ekonomiyi öğrenme, unutmama ve baştan öğrenme çabalarının ürünüdür ve bu uzun yolculukta bana ilham verdikleri için teşekkür etmek istediğim pek çok insan var. İlk teşekkür edeceğim kişiler, ilham verici dersleri olmasaydı en başta iktisatçı gibi düşünmenin cazibesine asla kapılmayacağım ekonomi hocalarım Andrew Graham, Frances Stewart, Wilfred Beckerman ve David Vines. Ayrıca derslerine girme ayrıcalığına eriştiğim, özellikle Oxford Üniversitesi'nin Çevresel Değişim Enstitüsü'nde ve Schumacher Koleji'nde okuyan öğrencilerime minnettarım. Büyük oranda onların yaratıcılığı ve yeni düşünme tarzına açık oluşları sayesinde, gelecekte yegâne evimiz olan gezegeni yönetecek idarelere çok güveniyorum.

Bu kitaptaki fikirlerin çoğu, son beş yılda çeşitli ülkelerde, Ox-fam'dan meslektaşlarımla, üniversite öğrencileriyle, İşgal Hareketi'nden eylemcilerle, şirket yöneticileriyle, BM delegeleriyle, hükümetlerdeki politika üreticilerle, STK'larla, akademisyenlerle ve biliminsanlarıyla yaptığım simit tartışmalarında gelişti. Herkese teşekkür ederim. Özellikle bana simidi yaratma fırsatı verdiği için Ox-fam'a müteşekkirim.

Harikulade yayın temsilcilerim Maggie Hanbury, Robin Straus ve Harriet Poland, baştan beri bana muazzam destek sundular. Ayrıca, mükemmel ve isabetli önerileriyle tavsiyelerinden ötürü Penguin

Random House'taki editörüm Nigel Wilcockson ile Chelsea Green'den Joni Praded'e; üretim aşamalarında kitaba kılavuzluk etmiş nüsha editörleri Beth Humphries ve Penguin Random House'tan Rowan Borchers'a çok minnettarım. Teknik uzmanlık destekleri ve tavsiyelerinden ötürü, Oxfam'dan Joss Saunders'e, Marla Guttman'a ve Reed Smith'ten Laura Crowley'e, Capital Institute'tan John Fullerton ve Nora Bouhaddada'ya teşekkür ederim. Bu kitaba ve fikirlerine cömert desteklerinden ötürü Diana Ives ve Kendeda Vakfı'na özel teşekkürlerimi sunuyorum: Desteğiniz paha biçilmezdi.

Metnin taslaklarını okuyup mükemmel yorumlarda bulunan Alan Doran, Carl Gombrich, Andrew Graham, George Monbiot ve Garry Peterson'a da çok müteşekkirim. Olağanüstü veri analizleri için Richard King'e, güzel grafiklerinden ötürü Marcia Mihotich'e ve ikonik simit çizimleri için Christian Guthier'e özel olarak teşekkür ediyorum.

Birçok cömert insandan kitap için yararlı yorumlar, fikirler ve tavsiyeler aldım. Onları saymak istiyorum: Adam Alagiah, Myles Allen, Graham Bannock, Alex Cobham, Sarah Cornell, Anna Cowen, Ian Fitzpatrick, Josh Floyd, Antonio Hill, Erik Gómez-Baggethun, Tony Greenham, Hugh Griffith, Emily Jones, William Kamkwamba, Finn Lewis, Bernard Lietaer, Nick Lloyd, Eric Lonergan, André Maia Chagas, George Marshall, Clive Menzies, Forrest Metz, Asher Miller, Tom Murphy, Cathy O'Neill, Rob Patterson, Joshua Pearce, Johan Rockström, Emma Smith, Niki Sporrang, Robin Stafford, Will Steffen, Joss Tantram, Ken Webster, Tommy Wiedmann, Rachel Wilshaw ve John Ziniades. En büyük teşekkür, bu kitap için yaptığımı röportajlarda ilham verici sohbetlerimiz için Janine Benyus, Sam Muirhead ve Yuan Yang'a gitsin.

Birçok meslektaşımın ve dostumun desteğini almaktan ötürü çok memnunum. İsimleri Sasha Abramsky, Al-Hassan Adam, Steve Bass, Sarah Best, Sumi Dhanarajan, Konstantin Dierks, Joshua Farley, Flora Gathorne-Hardy, Maja Göpel, Alissa Goodman, Duncan Green, Thalia Kidder, Sarah Knott, Diana Liverman, Ruth Mayne, Eka Morgan, Annalise Moser, Tim O'Riordan, Angeliq Orr, Trista Patterson, Pete Shepherd, Claire Shine, Kitty Stewart, Julia

Tilford, Tom Thornton, Katherine Trebeck, Aris Vrettos, Kevin Watkins, Stewart Wallis, Tim Weiskel, Anders Wijkman ve Rebecca Wrigley. Yazmanın en zor olduğu anlarda, beş insan bana olağanüstü tavsiyeler verdi: En derin teşekkürlerim Phil Bloomer, Alan Buckley, Jo Confino, Julian Masters ve Jo de Waal'a.

Yeni ekonomik düşüncenin peşinde koştuğum yıllarda, yazılarıyla bana "işte bu" dedirterek artık geri dönmeyen imkânsız olduğu kapılar açmış birçok düşünürden ilham aldım. Hepsine teşekkür ediyorum: Michel Bauwens, Eric Beinhocker, John Berger, Janine Benyus, David Bollier, Ha-Joon Chang, Robert Costanza, Herman Daly, Diane Elson, Nancy Folbre, John Fullerton, Yann Giraud, Sally Goerner, Tim Jackson, Steve Keen, Marjorie Kelly, George Lakoff, Bernard Lietaer, Hunter Lovins, Manfred Max-Neef, Donella Meadows, Mary Mellor, Elinor Ostrom, Jeremy Rifkin, Johan Rockström, Amartya Sen, Juliet Schor, Fritz Schumacher, Will Steffen, John Sterman, Arron Stibbe ve Ken Webster.

Ekonomi maceralarıma verdikleri desteği hiç kesmedikleri için anne babam Jenny ve Ricky Raworth ve kız kardeşim Sophie'ye derin şükranlarımı sunuyorum.

Sonuncusu ve en önemlisi sevgisi, sohbeti ve ebeveyn olarak desteği olmadan bu kitabı asla tamamlayamayacağım hayat arkadaşım Roman Krznaric'e ve her çocuk gibi güvenli ve adil bir yüzyılda büyümeyi hak eden çocuklarımız Siri ve Cas'e teşekkür ediyorum.

SUNUŞ

Kate Raworth'un *Simit Ekonomisi* Üzerine Düşünceler

Bugüne dek kapitalist sistem birçok kriz yaşadı. Bunların en ağırları; 1873'te başlayan Uzun Depresyon, 1929'da başlayan Büyük Depresyon, 2008'de başlayan ve halen devam eden Küresel Kriz'dir. Kapitalizmi açıklayan teori olan, Adam Smith ile başlayıp devam eden klasik ekonomi teorisi, 1870'lerdeki krizden sonra neoklasik yaklaşımla revize edildikten sonra, 1929 Büyük Depresyonu'nu takip eden süreçte sorgu masasına yatırıldı. Böylece ilk kez geçerli olan ekonomi teorisinin bir işe yarayıp yaramadığı tartışma konusu oldu. Ardından Keynesyen ekonomi teorisinin tamamlayıcı katkıları devreye girdi. Böylece ana akım ekonomi teorisi klasik, neoklasik ve Keynesyen teorilerin bir karışımı haline geldi. Sonradan bu yaklaşım çeşitli katkılar yapılmış olsa da, ana çerçeve hep neoklasik teori ve Keynesyen teorinin bir karışımı olarak kaldı.

Küresel kriz, bütün bu katkılarla yetkinleşmiş olduğu düşünülen ana akım ekonomi teorisinin krizi öngörmek ve önlemek bir yana, krizden çıkışta bile işe yarayıp yaramadığı sorusunu gündeme taşıdı.

Birleşik Krallık başbakanı Gordon Brown'ın kriz dönemlerinin geride kaldığını açıklamasından ve FED başkanı Ben Bernanke'nin "Büyük İlimlileşme"yı selamlamasından kısa bir süre sonra çıkan küresel kriz, o zamana kadar dikkatlerden kaçmış olan Minsky'nin "istikrarın istikrarsızlık yarattığını" açıkladığı hipotezini gündeme taşıdı. Bu bağlamda, Kate Raworth'un değindiği konu çok önemli: "Gordon Brown şu itirafta bulunmuştu: Tek tek kurumlara bakan gözetleyici bir sistem yaratmıştık. Bu koca bir hataydı. Riskin sistemin geneline yayıldığını fark etmedik, farklı kurumların birbiriyle nasıl karmaşık ilişkiler kurduğunu anlamadık ve hakkında çokça konuşmamıza rağmen işlerin ne çapta küresel bir boyuta ulaştığını göremedik."

Küreselleşmeye, hatta küresel krize gelinceye kadar büyük eşleştirelerle karşılaşmamış olan ekonomi biliminin bu krizi öngörüp de önleyici tedbirleri önerememesinin nedeni neydi? Raworth'a göre bunun nedeni ekonomi teorisinin yetersizliği ve öngörüsüzlüğü ve daha da önemlisi karar alıcı pozisyonlarda bulunan kişilerin kökleri 1850'lere kadar giden ekonomi teorisine göre yetişmiş olmalarıdır. Bir başka ifadeyle, insanların bilerek ya da bilmeyerek 21. yüzyılın getirdiği yenilikleri, küreselleşmeyi içermeyen yanlış bir kurguyla koşullanmış olmalarıdır.

Bugün ekonomi eğitimi alanlar, bundan 150 yıl önce ekonomi eğitimi alanlar gibi, öğrenimlerine aynı şekle bakarak başlıyorlar. Bu ünlü şekil Britanyalı iktisatçı William Stanley Jevons'un, Newton'ın hareket kanunlarını anlattığı şemalardan yola çıkarak, talep kanununun işleyişini göstermek amacıyla çizdiği şekildir. Dünya değişti, algılar, anlayışlar değişti ama bu şekil hiç değişmedi. Buna Keynesyen iktisadın eklediği şey, ekonominin büyüklüğünü ve büyümesini ölçmekte kullanılan GSYH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla)'dır. Ölçtüğü şeyin refahı veya geliri ne kadar temsil ettiği tartışmalı da olsa, GSYH, karşılaştırma ölçüsü olma durumunu hiç kaybetmedi. Koskoca ekonomi teorisi yıllardır GSYH'ye sıkışıp kalmış görünüyor. Raworth, *Simit Ekonomisi*'nde her şeyden önce GSYH'nin doğru bir ölçü olmadığını öne sürüyor. Bu konuda çok haklı. Örneğin çevreye verilen zarar bu ölçünün içinde bulunmuyor. Buna karşılık, o zararı gidermek için yapılan harcamalar ise GSYH'ye dahil oluyor.

Raworth, ekonomi eğitimi almamış olanların da bu eğitimi almış olanlarla aynı koşullanmaların içinde olduğu kanısında. Hayatında ekonomi okumamış olanların da bu etkilerden uzak kalmış olması pek olası değil. Tartışmaları ve yazılanları görmemiş olsak da, bunları duyup etkilenmemek pek mümkün değil. İşte orada, bu yanlış kurgulamalardan kurtulma zorluğu başlıyor. Keynes'in Genel Teori'de dediği gibi, "Sorun yeni fikirlerde değil, içinde yetiştiğimiz, zihinlerimizin her köşesini kuşatmış eski fikirlerdedir."

21. yüzyıl, özellikle de küresel kriz, bu eskimiş ve yetersiz hale gelmiş ekonomi teorisine birçok yerden yöneltilen saldırı ve eleştirilere sahne olmaya başladı. Post Otistik İktisat ve Davranışsal İktisat bunlardan en bilinenleri. Bu akımlar, günümüz ana akım ekonomi öğretisini birçok yaklaşımı yüzünden eleştiriyorlar. Bunların en başında ana akım ekonomi teorisinin insanların rasyonel bireyler olduğunu kabul eden temel varsayımı geliyor. Raworth'un deyişle "rasyonel ekonomik insanı yalıtılmış (başkalarının tercihlerinden etkilenmeyen) bir birey olarak tarif etmek, ekonomiyi modellemek için son derece elverişli olmuştur, fakat disiplinin içinde dahi yıllarca sorgulanagelmıştır."

Rasyonel insan kurgusuna ilk itiraz Henri Poincare'den gelmişti. Poincare, insanların rasyonel olduğunu öne süren teorilerin "insanların koyun gibi davranma eğilimlerini" göz ardı ettiğine işaret etmişti. Oysa insanlar birçok durumda koyun gibi birlikte hareket ederler ve bu toplu hareketler çoğunlukla irrasyonel tavırlar getirir. Gerçekten de insanlar özellikle korku ya da kuşku yaratan bir durumda, kalabalıkla birlikte rasyonel tavırların dışında hareket etmeye eğilim gösterirler.

Raworth, kitabının temel önermesi olan simidi şöyle tanımlıyor: "Simit, özü itibarıyla şöyledir: Kimsenin altına inmemesi gereken bir toplumsal tavanla kimsenin ötesine geçmemesi gereken küresel baskıların yarattığı ekolojik tavan. Herkesin güvenli ve adil bir şekilde yaşayacağı alan bu ikisi arasında kalmaktadır. Simidin iç halkası (yani toplumsal tabanı) kimsenin eksik bırakılmaması gereken on iki temel ihtiyacı sıralar. Bu on iki temel ihtiyaç şunlardır: Yeterli miktarda gıda; temiz su ve düzgün bir sıhhi temizlik; enerjye ve te-

miz yemek pişirme imkânlarına erişim; eğitime ve sağlığa erişim; düzgün barınma şartları; asgari bir gelir ve düzgün bir iş; son olarak bilgi ve toplumsal destek ağlarına erişim.”

Yazara göre 21. yüzyılın amacı, insanlar için bu simidin içine girmek olmalıdır. İşte burada kritik soru çıkıyor karşımıza: “Eğer insanlığın 21. yüzyıldaki hedefi simidin içindeki alana girmekse, hangi ekonomik düşünce yapısı oraya ulaşma konusunda bize en iyi şansını sunar?” Raworth’a göre bu sorunun yanıtı, 21. yüzyıl iktisatçısı gibi düşünenlerce verilebilir. Bunun da yedi yolu vardır: Önce hedefi değiştirmek ve GSYH ölçütünden kurtulmak gerekir. Sonra büyük resmi görmek şarttır. Üçüncü olarak insan doğasını geliştirmelidir. İnsan doğası bize anlatılan rasyonel insan tanımlamasından ötede bir şeydir. Dördüncü olarak, sitemi kavramak gerekir. Bu, ekonomi öğrencisine anlatılan arz ve talebin kesiştiği basit grafikten farklı bir şeydir. Beşinci olarak bölüştürmek için tasarlama yapılmalıdır. Eşitsizlik, ekonomi teorisinin ima ettiği gibi denge için bir zorunluluk değildir. Altıncı olarak yenilemek için yaratmaya çalışılmalıdır. Ekonomi teorileri uzun süre “temiz” çevreyi sadece zenginlerin erişebileceği lüks bir meta olarak betimlemiştir. Oysa böyle bir şey yoktur. Yedinci olarak büyümeye karşı kuşkulu olmak gerekir. Ana akım iktisatçıları büyümeyi zorunluluk olarak görürler. Oysa ihtiyaç büyümek değil, gelişmektir.

Ana akım ekonomi teorisine yönelik eleştiriler genellikle eleştiri aşamasında kalır. Bir başka deyişle bu eleştirileri yapanlar, yerden yere vurdukları ana akım ekonomi teorisinin yerine aynı kapsamda yeni bir teori koymayı denemezler. Kate Raworth, bu son derecede uyarıcı ve ilginç eserinde, diğer çoğu eleştirmenden farklı bir iş yapıyor. Önce ana akım ekonomi teorisinin takıntılarını, yanlışlarını, eksiklerini pek çok farklı iktisatçı veya sosyal bilimcinin görüşlerinden de yararlanarak ortaya koyuyor, sonra da eleştirdiği parçaların yerine kendi görüşlerini yansıtan parçaları yerleştiriyor. Böylece, teoriyi eleştirmekle kalmayıp yerine neyin konulması gerektiğini de gösteriyor. Raworth’un *Simit Ekonomisi*’ni, ana akım ekonomi teorisini eleştirmek amacıyla yola çıkan benzerlerinden ayıran en önemli fark bence budur.

Kitabı, ana akım iktisat teorisinin gerçek hayatta pek de rastlanmayan rasyonel insan, serbest piyasa, marjlarda alınan kararlar gibi yaklaşımlardan rahatsız olan meslekten iktisatçılar kadar, ekonomi ve sosyal bilimlere ilgi duyanların da okuması gerektiğine inanıyorum.

Dr. Mahfi Eğilmez, Temmuz 2019

KİM İKTİSATÇI OLMAK İSTER?

Yuan Yang, Ekim 2008'de iktisat okumak üzere Oxford Üniversitesi'ne geldi. Çin'de doğup Yorkshire'da büyümüş biri olarak dünya vatandaşı perspektifine sahipti: Güncel meselelere duyarlı, gelecek adına kaygılı, dünyada fark yaratmak konusunda kararlıydı. Dahası, iktisatçı olmanın kendisini bu farkı yaratma yolunda donanımlı hale getireceğine inanıyordu. Rahatlıkla tam da 21. yüzyılın ihtiyaç duyduğu türden bir iktisatçı olma hevesiyle hareket ettiği söylenebilirdi.

Fakat Yuan, kısa sürede hüsrana uğradı. Teorilerin ve onları kanıtlamakta kullanılan matematiğin anlamsız bir şekilde dar kafalı varsayımlara dayandığını gördü. Eğitimine küresel finansal sistem tam da serbest düşüşe geçmişken başladığından, üniversite müfredatının ayırdına varamamış olsa da, ister istemez bu gerçeğin farkına varmıştı. “[Borsanın] çakılması bir *uyanım!* çağrısıydı,” demişti, “bir taraftan derslerde bize finansal sistemi sanki ekonominin önemli bir parçası değilmiş gibi anlatıyorlardı. Diğer taraftaysa finansal piyasalar ortalığı kasıp kavuruyordu. Biz de, ‘Niçin böyle bir kopukluk var?’ diye sorduk.” Yuan'a göre bu kopukluk, finansal sektörün çok ötesinde, ana akım ekonomi kuramlarının üzerine eğildiği konular

ile, küresel eşitsizlik ve iklim değişikliği gibi her geçen gün büyüyen gerçek krizler arasındaydı.

Bu soruları sorduğu profesörleri ona, öğreniminin bir sonraki aşamasında bu meselelere vâkıf olacağı sözünü veriyorlardı. Bunun üzerine sonraki aşamaya geçip prestijli London School of Economics'te yüksek lisansına başladı ve muvaffak olacağı günü bekledi. Ne var ki, muvaffak olacağı yerde soyut teorilerin yoğunluğu artıyor, denklemler çoğalıyor ve Yuan'ın memnuniyetsizliği her geçen gün daha da büyüyordu. Ufukta beliren sınavlarla birlikte bir tercihle yüz yüze geldi. "Bir noktada" dedi, "her şeyi sorgulamaya çalışmak yerine sadece önümdeki materyallerde uzmanlaşmak zorunda olduğumu fark ettim. Bu bir öğrenci için tecrübe etmesi üzücü bir andı."

Durumun farkına varmış öğrencilerin çoğu ya ekonomiden soğumuş, ya da bu teorilerin hepsini adeta yutup edindikleri vasıflarla kazançlı kariyerler inşa etmişlerdi. Yuan ikisini de yapmadı. Dünyanın çeşitli üniversitelerinde kendisi gibi düşünen asi öğrencileri aramaya koyuldu ve kısa süre sonra fark etti ki, milenyumdan beri sayıları her geçen gün artan bir kitle kendilerine öğretilen dar kuramsal çerçeveyi alenen sorgulamaya başlamıştı. 2000 yılında Paris'teki iktisat öğrencileri ana akım teorilerin dogmatik bir tarzla öğretilmesini reddederek profesörlerine açık mektup yollamışlardı: "Muhayyel dünyalardan kaçmak istiyoruz!" diye yazdılar, "Öğretim üyelerine çağrımızdır: Çok geç olmadan uyanın!"* On yıl sonra Harvard'dan bir grup öğrenci, iktisat alanında dünyada en çok okutulan ders kitabının yazarı Profesör Gregory Mankiw'in dersini, telkin ettiği dar ve yanlı ideolojik tutumu protesto etmek amacıyla toplu şekilde terk etti. "Bu yanlılığın öğrencileri, üniversiteyi ve toplumumuzun geri kalanını etkisi altına almasından son derece kaygılı" olduklarını belirttiler.¹

Finansal krizin indirdiği darbeyle birlikte öğrencilerin hoşnutsuzluğu dünya genelinde bir kat daha alevlendi. Bu durum Yuan'ı ve

* "Open letter from economic students", *Autisme-économie*, 17 Haziran 2000, <http://www.autisme-économie-org/article142.html>. (Y.N)

kendisi gibi isyankâr öğrencileri, iktisadı bugünkü nesille, yaşadıkları yüzyıla ve önlerindeki zorluklarla daha uyumlu hale getirme talebiyle, (Hindistan ve ABD'den Almanya ve Peru'ya) 30'u aşkın ülkeden 80'i geçkin öğrenci grubunu bir araya getiren küresel bir ağ oluşturmaya sevk etti. 2014'te yazdıkları açık mektupta “krizde olan tek şey dünya ekonomisi değil” diyorlardı:

İktisat öğretimi de kriz içindedir ve bu krizin sonuçları üniversite duvarlarının ötesine taşmıştır. Öğretilenler iktidara gelecek politikacıların zihinlerini, dolayısıyla içinde yaşadığımız toplumları şekillendirmektedir... Müfredatta son yirmi-otuz yılda görülen çarpıcı daralmadan memnun değiliz... Bu durum, 21. yüzyılın (finansal istikrardan gıda güvenliğine ve iklim değişikliğine) çok boyutlu zorluklarıyla baş etme kabiliyetimizi sınırlıyor.²

Protestocu öğrencilerden daha radikal olanları, burnu havada tartışmaların yapıldığı konferanslara gidip, yerleşik iktisat kültürüne



Ocak 2015'te isyankâr ekonomi öğrencileri Amerikan İktisat Derneği'nin yıllık konferansına gelenleri yerleşik kültüre karşı eleştirileriyle karşılaşmak amacıyla Boston Sheraton'ın caddeye bakan cephesinden böyle yararlandılar.

[Ekonomik büyüme gezgeni öldürüyor mu?]

karşı eleştirilerini yöneltiyordu. American Economic Association'ın [Amerikan İktisat Derneği] Boston'daki Sheraton Otel'de 2015 Ocak ayında yıllık toplantısını düzenlediği günlerde, *Kick It Over* [Alaşağı Et!] hareketi otel koridorlarına, asansörlere ve tuvaletlere itham edici afişler asıp, düzeni altüst etmeye çağıran devasa boyutlardaki mesajlarını konferans merkezinin caddeye bakan cephesine yansıtmışlar ve katılımcıların vakur bir şekilde yürüttükleri panelleri işgal edip soru cevap bölümlerinden istifade ederek herkesi şaşkına çevirmişlerdi.³ Öğrenciler manifestolarında “ekonomide devrimin başladığını” ilan edip şöyle devam ediyorlardı: “Siz yaşlı keçileri kampüs kampüs kovalayacağız. Sonra da kıyamet makinesini yeniden programlamaya koyulacağız.”⁴

Karşımızda olağanüstü bir durum var. Diğer akademik disiplinler hiçbirini, öğrencilerini (yani ömürlerinin belli bir kısmını) teorilerini öğrenmeye adanmış insanları) küresel bir isyan çıkarmaya kışkırtmamıştır. Çıkardıkları isyan bir hususu tamamen netleştirmiştir: İktisatta devrim gerçekten de başladı ve bu devrimin başarısı yalnızca eski fikirlerin alaşağı edilmesine değil, aynı zamanda yeni fikirlerin ortaya atılmasına bağlıdır. 20. yüzyılın dâhi mucitlerinden Buckminster Fuller'in vaktizamanında söylediği gibi, “Bir şeyleri mevcut gerçeklikle savaşarak asla değiştiremezsiniz. Bir şeyleri değiştirmek için var olan modelleri iskartaya çıkartacak yeni bir model inşa edin.”

İşte bu kitap, hepimize 21. yüzyılın iktisatçıları gibi düşünmeyi öğretecek yedi zihin açıcı yolla, Fuller'in önümüze koyduğu zorluğu göğüslemeyi amaçlıyor. Bizi kapana sıkıştıran eski fikirleri ifşa edip, yerlerine bize ilham verecek yeni fikirler koyarak, sözcükler kadar resimlerle de aktarılması mümkün yeni bir iktisat öyküsü sunuyor.

21. Yüzyılın Meydan Okuması

“Ekonomi” sözcüğü Antik Yunan filozofu Xenophon [Ksenofon] tarafından icat edilmişti. Ev/hane anlamına gelen *oikos* ile kural-lara veya normlara tekabül eden *nomos*'u bir araya getirerek, ekonomiyi evi/haneyi yönetme sanatı olarak icat etti. Getirdiği tanım bugünkü mevcut koşullara daha uygun düşmezdi. Yaşadığımız yüz-

yılda, evimiz olan dünyaya kılavuzluk edip, sakinlerinin ihtiyaçlarıyla ilgilenecek ferasetli yöneticilere ihtiyacımız var.

Son 60 yıl göz önünde bulundurulduğunda, insanların refah düzeyinde olağanüstü sıçramalar yaşanmıştır. 1950'de gezegenimiz dünyada doğmuş bir çocuğun sadece 48 yıl yaşaması beklenmekteydi. Oysa bugün bir çocuk ortalama 71 yıl yaşayabilmektedir.⁵ Çok cüzi gelirlerle, yoksulluk içinde yaşayan (günde 1,90 dolardan azıyla) insanların sayısı yalnızca 1990'dan bugüne yarıdan da fazla azalmıştır. İki milyarı aşkın insan ilk kez güvenli içme suyuna ve tuvaletlere kavuşurken, bu esnada dünya nüfusu neredeyse yüzde 40 artmıştır.⁶

Bunlar müspet gelişmeler. Gelgelelim, öykünün geri kalanı tahmin edileceği üzere çok parlak değil. Milyonlarca insan yaşamını hâlâ büyük bir yoksulluk içinde sürdürüyor. Dünya genelinde dokuz insandan biri yeterli besin alamıyor.⁷ 2015'te beş yaşından küçük altı milyon çocuk hayatını kaybetti ve ölümlerin yarısından fazlası ishal veya sıtma gibi kolaylıkla iyileştirilebilecek hastalıklardan kaynaklanıyor.⁸ İki milyar insan günde üç dolardan az parayla yaşarken, 70 milyonu aşkın genç erkek ve kadın çalışacak bir iş dahi bulamıyor.⁹ Derinleşen güvencesizlik ve eşitsizlikler neticesinde bu tür mahrumiyetlerin etkisi daha da şiddetlendi. 2008'de yaşanan finansal çöküş, küresel ekonomiyi etkisi altına alan şok dalgalarıyla, milyonlarca insanı işsiz, evsiz, birikimsiz ve güvencesiz bıraktı. Bu sırada dünya fevkalade eşitsiz bir yere dönüştü. 2015 yılı itibarıyla dünyanın en zengin yüzde 1'lik dilimi, geri kalan yüzde 99'un toplamından daha zengin oldu.¹⁰

Şimdi insanlık durumunun bu ölçüsüzlüklerine, yaşadığımız gezegenin her geçen gün derinleşen yıkımını ekleyelim. İnsan faaliyetleri dünyanın yaşamı var eden sistemleri üzerinde eşi görülmedik bir stres kaynağına dönüşmüştür. Yerkürenin ortalama sıcaklığı şimdiden 0.8 derece arttı ve 2100'de bu artışın dört dereceye çıkması bekleniyor. Bu rakamlar insanlığın daha önce hiç tanımadığı sellere, kuraklıklara, fırtınalara ve deniz seviyesindeki yükselmelere sebep olacak.¹¹ Dünyada tarıma elverişli topraklarının yaklaşık yüzde 40'ı bugün harap vaziyettedir ve 2025'te dünya genelinde her üç kişiden ikisi su kaynaklarının azaldığı bölgelerde yaşayacak.¹² Dünyadaki balık yataklarının yüzde 80'den fazlası ya tamamen tüketilmiş halde

ya da aşırı miktarda kullanılmaktadır. Dahası, her dakika okyanuslara bir kamyon dolusu plastik çöp atılmaktadır. Bu gidişle 2050’de denizlerde karşılaşacağımız şey balıktan çok plastik olacak.¹³

Bunlar halihazırda ezici olgular, fakat büyüme tahminleri önümüzdeki meydan okumayı daha da çetrefilleştirmektedir. Dünya nüfusu bugün 7.3 milyar ve 2050’de hemen hemen on milyara geleceği, 2100’de de 11 milyar civarında sabitleneceği bekleniyor.¹⁴ Küresel ekonomik çıktının (her şeyin yolunda gideceğini söyleyen olağan tahminlere kulak verirsek) 2050’ye kadar her yıl yüzde 3 artarak, 2037’de küresel ekonomiyi iki katına, 2050’de ise neredeyse üç katına çıkaracağı bekleniyor.¹⁵ Küresel orta sınıf (günde on ila 100 dolar arası para harcayanlar) hızla büyüyecek ve 2030’da sayıları iki milyardan beş milyara yükselecektir. Bu da inşaat malzemeleri ve tüketim yönelik büyük bir talep patlamasına yol açacaktır.¹⁶ İşte 21. yüzyılın başında insanlığın önündeki olasılıkları biçimlendiren temel eğilimler bunlar. Peki, bizi bekleyen yolculuk için nasıl bir düşünme tarzına ihtiyacımız var?

İktisadın Otoritesi

İç içe geçmiş bu sorunlarla nasıl uğraşırsak uğraşalım, bir husus ayan beyan ortadadır: Ekonomi teorileri burada belirleyici bir rol oynayacaktır. Ekonomi, kamu politikalarının anadili, kamusal yaşamın lisanı ve toplumu biçimlendiren zihniyettir. F. S. Michaels, *Monoculture: How One Story is Changing Everything* [Monokültür: Tek Bir Öykü Nasıl Her Şeyi Değiştirir] adlı kitabında, “21. yüzyılın ilk dönemlerinde esas mesele aslında ekonomidir: Ekonomik inançlar, değerler ve varsayımlar düşünme, hissetme ve harekete geçme şeklimize yön veriyor,” demiştir.¹⁷

Belki de bundan dolayı iktisatçılar otorite görüntüsü veriyorlar. Uluslararası politik arenada uzman kisvesiyle (Dünya Bankası’ndan Dünya Ticaret Örgütü’ne varıncaya dek) ön sıralarda yer alıyor ve muktedirlerden nadiren uzaklaşıyorlar. Örneğin ABD’de *President’s Council of Economic Advisers* [Başkanlığa Bağlı Ekonomik Danışmanlar Kurulu] Beyaz Saray’daki danışman kurulları arasında en tesirli,

en prestijli ve uzun ömürlü olandır. Çevreyle, bilimle ve teknolojiyle ilgili diğer kurullar Beltway’in ötesinde nadiren tanınırlar. 1968’de fizik, kimya ve tıp alanında gerçekleşen bilimsel ilerlemelere verilen Nobel Ödüllerinin kapsamı tartışmalı bir şekilde genişletilmişti. İsveç Merkez Bankası başarılı bir lobicilik faaliyeti yürüterek, her yıl “İktisadi Bilimler”e verilecek bir Nobel Ekonomi Ödülü’ne sponsor oldu. O günden sonra bu ödüle layık görülenler akademik dünyanın şöhretli isimlerine dönüştüler.

Aslına bakılırsa, her iktisatçı göze çarpan bu otoriteden memnun değil. John Maynard Keynes 1930’lu yıllarda dahi (fikirleriyle savaş sonrasında ekonomiyi dönüştürecek İngiliz iktisatçı) mesleğinin oynadığı role dair kaygılıydı. Meşhur makalesinde, “İktisatçıların ve siyaset bilimcilerinin fikirleri, doğru da çıksa yanlış da çıksa sanıldığından çok daha güçlüdür. Aslına bakılırsa dünya neredeyse sadece bu insanların fikirleriyle yönetilmektedir,” diye yazmıştı. “Kendilerini her tür entelektüel tesirden muaf sanan pratik insanlar genelde çoktan hayata gözlerini yummuş bir iktisatçının kölesidirler.”¹⁸ Neoliberalizmin 1940’lardaki babası olarak tanınan Avusturyalı iktisatçı Friedrich von Hayek, neredeyse tüm teorik ve politik meselelerde Keynes’in karşısına dikilmiş olsa da bu konuda onunla hemfikir olmuştu. Hayek 1974’te kendisine takdim edilen Nobel Ekonomi Ödülü’nü kabul ederken, ödülle ilgili şahsına danışılmış olunsaydı, hiç verilmemesi yönünde tavsiyede bulunacağını da belirtmişti. Neden mi? Çünkü toplanan kalabalık karşısındaki ifadelelerini kullanacak olursak, “Nobel Ödülü verildiği kişiye ekonomi alanında kimsenin sahip olmaması gereken bir otorite veriyor”du. Bilhassa da “iktisatçının asıl dikkate alınması gereken tesiri meslekten olmayanlar (politikacılar, gazeteciler, memurlar ve genel olarak kamuoyu) üzerinde görüldüğünden” ödüle karşıydı.¹⁹

20. yüzyılı en çok etkileyen bu iki iktisatçının kaygılarına rağmen, iktisatçıların dünyaya bakış tarzı tahakkümünü yaygınlaştırdı ve hatta kamusal yaşamın diline dahi sirayet eder oldu. Dünyanın her yerinde, hastane ve kliniklerde, hastalar ve doktorlar, müşteri ve hizmet sağlayıcılara dönüştüler. Hangi kıtada olursa olsun, tarla ve ormanlarda, iktisatçılar “doğal sermaye”nin ve “ekosistem hizmetle-

ri”nin parasal değerlerini hesaplayabiliyorlar. Yaptıkları hesaplamalar dünyanın sulak alanlarının ekonomik değerinden (yılda 3,4 milyar dolar olduğu söyleniyor), böcek ve polenlerin yayılmasına dönük hizmetlerin küresel değerine (yılda 160 milyar dolara tekabül etmektedir) uzanıyor.²⁰ Medyadaki haberleri ve şirketlerin son çeyrekte elde ettikleri sonuçları manşetlerine taşıyan radyo yayınları ve gazetelerle birlikte borsa puanlarını ekranlara taşıyan TV kanalları ve finans sektörünün önemi sürekli olarak tahkim ediliyor.

İktisadın kamusal hayattaki ağırlığı dikkate alındığında, bu kadar çok üniversite öğrencisinin fırsat bulmaları halinde, ekonomiyi ucundan da olsa eğitimlerinin bir parçası haline getirmek istemesi şaşırtıcı değildir. Her yıl yalnız ABD’de beş milyon civarı üniversite öğrencisi, en az bir ekonomi dersi almış olarak mezun oluyor. ABD’de doğmuş olan standart iktisada giriş dersi (geniş kesimlerce “Econ 101” olarak bilinmektedir) bugün tüm dünyaya öğretiliyor ve Çin’den Şili’ye her ülkeden öğrenciler, Chicago ve Massachusetts’te kullanılan ders kitaplarının çevirilerini okuyor. İster bir girişimci, isterse doktor veya gazeteci ya da aktivist olsun, Econ 101 tüm bu öğrenciler için aldıkları eğitimin başlıca unsurlarından biri haline gelmiştir. Hiç ekonomi dersi almamış olsanız dahi, Econ 101’in dili ve zihniyeti kamusal tartışmalara öylesine nüfuz etmiştir ki, bugün hâlâ ekonominin ne olduğunu, nasıl işlediğini ve neye yaradığını düşünme tarzımızı şekillendirmektedir.

Esas sorun tam da burada: İnsanlığın 21. yüzyılda yapacağı yolculuğa, bugün eğitim gören politikacılar, girişimciler, öğretmenler, gazeteciler, topluluk örgütleyiciler, eylemciler ve seçmenler yön verecek. Fakat 2050’nin yurttaşlarına, kökleri 1950’ye uzanan ve aslında 1850’deki teoriler üzerine inşa edilmiş bir ekonomik zihniyet empoze ediliyor. 21. yüzyılın hızla değişen doğası dikkate alındığında, bu durum giderek bir felakete doğru evriliyor. 20. yüzyılın ekonomik düşüncede çığır açıcı yeni gelişmelere sahne olduğu tartışılmaz ve bu gelişmeler arasında en etkileyici olanlar Keynes ile Hayek arasındaki fikir savaşlarında açığa çıkmıştır. Gelgelelim bu sembolleşmiş düşünürler birbirine zıt görüşler benimsemiş olsalar da farklılıklarının kökeninde, hiç irdelenmemiş kusurlu varsayımlar ve miras

aldıkları müşterek kör noktalar görülecektir. 21. yüzyılın bağlamı, ekonomiyi baştan düşünebilmek için bu varsayımları açığa çıkarıp, kör noktaları görünür hale getirmeyi zorunlu kılyor.

İktisattan Uzaklaşp Geri Dönmek

1980’lerde bir ergenken akşam haberlerini izleyerek kendime bir dünya görüşü oluşturmaya çalışıyordum. Televizyondan her gün oturma odalarımıza yansıyan görüntüler beni Londra’daki öğrencilik yaşamımın ötesine taşıyordu. Bu yıllar bende kalıcı izler bıraktı. Etiyopya’daki kıtlığın içine doğmuş karnı şiş çocukların o unutulmaz ve sessiz bakışları. Bhopal doğalgaz felaketiyle kibrit çöpü gibi yan yana serilmiş bedenler. Ozon tabakasında açılmış mor renkli delik. *Exxon Valdez*’den Alaska’nın saf sularına boşalan o büyük petrol sızıntısı. O on yılın sonunda Oxfam veya Greenpeace gibi bir örgütte çalışmak (yoksulluğu ve çevre felaketlerini ortadan kaldırma amacıyla kampanyalar düzenlemek) istediğimden çok emindim ve kendimi donatmak için en iyi yolun iktisat eğitimi alıp, iktisadın araçlarını kendi amaçlarım doğrultusunda kullanmaktan geçtiğine kanaat getirmiştım.

Dolayısıyla kendime biçtiğim bu göreve beni hazırlayacağını düşündüğüm beceriler için Oxford Üniversitesi’ne gittim. Fakat sunulan ekonomi teorileri beni hüsrana uğratmıştı, çünkü ilgimi en çok çeken meselelerin üzerleri kapatılırken, dünyanın nasıl işlediğiyle ilgili tuhaf varsayımlarda bulunuluyordu. İlham verici ve ufku geniş hocalarım olduğu için şanslıydım fakat öğretmek ve uzmanlaşmak mecburiyetinde oldukları müfredat onları da çepeçevre kuşatmış haldeydi. Dört yıllık eğitimden sonra, kendimi kuramsal iktisattan uzaklaşmış halde buldum. Kendime “iktisatçı” diyemeyecek kadar büyük bir utanç içindeydim ve kuramsal iktisat yerine, kendimi gerçek dünyanın ekonomik zorluklarına adadım.

Üç yılını temiz su, elektrik ve okul olmadan çocuklarını yetiştirmeye çalışırken mikro-işletmeler kurup yürüten kadınlara beslediğim hayranlıkla, Zanzibar köylerindeki yalınayak girişimcilerle çalışarak geçirdim. Ardından çok farklı bir adaya, Manhattan’a

geçtim ve Birleşmiş Milletler’de dört yıl “Human Development Report”u [İnsani Kalkınma Raporu] yazan ekipte çalıştım. Bir yandan da uluslararası görüşmelerin arka planında süregelen yüzüstü iktidar oyunlarına tanık oldum. Uzun süre beslediğim bir arzuyu gerçekleştirmek üzere oradan ayrıлып on yılı aşkın bir süre Oxfam’da çalıştım. Orada küresel tedarik zincirinin dip noktasında, Bangladeş’ten Birmingham’a, çalışan kadınların güvencesiz yaşamlarına tanık oldum. Uluslararası ticari ilkelere yön veren hileli kuralları ve çifte standartları değiştirmek için lobicilik yaptık. Bu süreçte Hindistan’dan Zambiya’ya, eskisi gibi yağmur yağmadığı için toprakları kuraklaşmış çiftçilerle tanışıp, iklim değişikliğinin insan hakları bağlamında ne tür sonuçlara yol açtığını keşfettim. Ardından anne oldum (ikiz annesi olduğumu belirtmeden geçmeyeyim) ve bir yıl doğum izni aldım. Bu süre zarfında çocuk yetiştirmenin getirdiği zorluklarla boğuştum. İşe geri döndüğümde, evleriyle işyerleri arasında koşuturup duran ebeveynler üzerindeki baskıyı eskisinden daha iyi anlıyordum.

Tüm bunlar olup biterken, yavaş yavaş şu apaçık gerçeği kavramaya başlamıştım: Ekonomiyi öyle basitçe bırakıp devam edemedim, çünkü yaşadığımız dünyayı biçimlendiriyordu ve kuşku yok ki onu reddetmiş olmama rağmen, iktisadi zihniyet beni de şekillendirmişti. Dolayısıyla geri dönüp onu alt etmeye karar verdim. İktisada uzun süredir anlatılan teorilerle değil de, insanlığın uzun vadeli hedefleriyle başlar ve bu hedeflere ulaşmamızı sağlayacak bir iktisadi düşünce yaratmaya çabalarsak acaba nasıl olurdu? Bu hedefleri resmetmeye çalıştım ve kulağa budalaca gelecek ama ortaya “simit”e* benzer bir şekil çıktı. Özünde bir çift eşmerkezli halkadan ibaret olan diyagramın tamamını sonraki bölümde göreceğiz. İç halkanın, yani toplumsal tabanın altında açlık ve okuma yazma bilmeme gibi önemli insani mahrumiyetler var. Dış halkanın, yani ekolojik tavanın ötesindeyse, iklim değişikliği ve biyoçeşitliliğin azalması gibi önemli küresel tahribatlar bulunuyor. Bu iki halkanın arasıysa simidin kendisi. Yani gezegenin bize sunduğu araçlarla herkesin ihtiyaç-

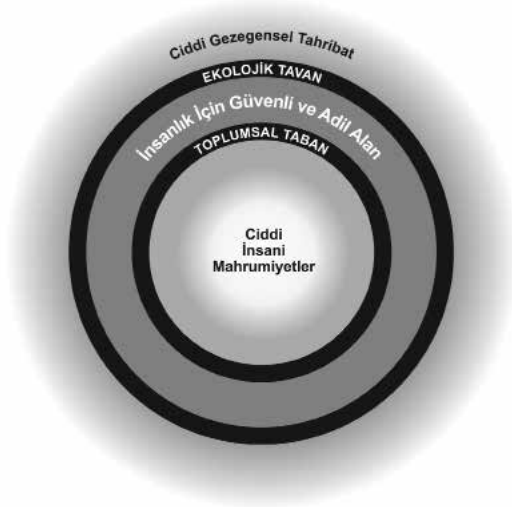
* Kitabın orijinal içeriğinde geçen “*doughnut*”, biçimi ve tüketim alışkanlığındaki yeri göz önünde bulundurularak Türkçe baskıya “simit” olarak uyarlanmıştır. (Y.N)

larını karşılayabileceğimiz alan.

Simit, kulağa insanlığın özlemlerini ifade edecek doğru bir metafor gibi gelmeyebilir fakat ben ve başkaları için akıldan çıkmayacak bir imgeye dönüştü ve son derece heyecan verici bir soruya vesile oldu:

Eğer insanlığın 21. yüzyıldaki hedefi simidin içindeki alana girmekse, hangi iktisadi düşünce yapısı oraya ulaşma konusunda bize en iyi şans sunar?

Elimde simitle, eski ders kitaplarımı bir kenara attım ve bulabileceğim en yeni fikirleri, açık zihinli üniversite öğrencileriyle, iş dünyasından ilerici liderlerle, yenilikçi akademisyenlerle ve en güncel teknikleri kullanan kişilerle birlikte yeni bir ekonomik düşünce tarzı keşfetme amacıyla derlemeye çalıştım. Bu kitap bu yolculukta keşfettiğim önemli düşünceleri derleyen bir çalışma. Bunlar keşke iktisat eğitimimin başlarında karşıma çıksaydı dediğim ve bugün



Simit özü itibarıyla şöyledir: Kimsenin altına inmemesi gereken bir toplumsal tavan ile kimsenin ötesine geçmemesi gereken, küresel baskıların yarattığı ekolojik tavan; herkesin güvenli ve adil bir şekilde yaşayacağı alan bu ikisi arasında kalmaktadır.

her iktisatçının alet çantasında olması gerektiğini düşündüğüm düşünme biçimleridir. Karmaşıklık teorisi, ekolojik, feminist, kurumsal ve davranışçı iktisat gibi çok farklı düşünce okullarından seçerek bir araya getirdiğim düşünceler. Kavrayış noktasında hepsi çok zengin imkânlar sunsa da, her düşünce okulunun kendi diyarında diğerlerine uzak düşüp, kendi dergi, konferans, blog, ders kitabı ve kürsülerinin dışına çıkmayıp, geçtiğimiz yüzyılın düşüncelerine getirdikleri ufak eleştirileri birbirinden ayrı mecralarda sürdürme riski varlığını korumaktadır. Ve elbette gerçek atılım ancak ve ancak hepsinin teker teker sunduğu şeyleri birleştirmekle ve aynı platformda buluşmaları halinde yaşanacakları keşfetmekle mümkün olacaktır. İşte bu kitap tam da bu hedefle yola çıkmıştır.

İnsanlık ciddi anlamda korkunç zorluklarla karşı karşıya ve bu durumun ortaya çıkışında artık tasfiye etmemizin zorunluluk arz ettiği modası geçmiş ekonomik düşüncelerden miras aldığımız kör noktalar ve hatalı metaforların azımsanmayacak bir etkisi olmuştur. Ancak bunlar isyan etmeye, her şeye şüpheyle bakmaya, sorgulamaya ve baştan düşünmeye hazır olanlar için heyecan verici anlardır. Fütürist Alvin Toffler, “Öğrenciler eski fikirlerden nasıl kurtulacaklarını, nasıl ve ne zaman onları değiştireceklerini öğrenmek, nasıl öğreneceklerini, öğrendiklerini unutmayı ve baştan öğrenmeyi bilmek zorunda,” diye yazar.²¹ İktisadi okuryazarlığa kavuşmaya çalışanlar için bundan daha doğru bir tespit olamaz. İşte şimdi iktisadın temellerini unutup yeni baştan öğrenmek için karşımızda büyük bir fırsat var.

Resimlerin Gücü

Herkes aynı şeyi söylüyor: İktisatta yeni bir hikâyeye, 21. yüzyıla uygun ve hepimize ait bir ekonomik gelecek anlatısına ihtiyacımız var. Hemfikirim. Fakat şunu da unutmayalım: Tarih boyunca en güçlü öyküler resimlerle anlatılmıştır. Eğer iktisadı baştan yazmak istiyorsak, tasvirlerini de baştan çizmemiz gerekir çünkü eski çizimlere takılı kalırsak yeni bir öykü anlatma şansımız zayıftır. Dahası, yeni resimler çizmek (basit bir çocuk oyunu gibi) önemsizmiş gibi

görünse de, öyle değil. Bunu kanıtlamama izin verin.

Tarihöncesinden kalma mağara resimlerinden Londra metro haritasına varıncaya dek imgeler, diyagramlar ve tablolar hikâye anlatıcılığımızın kalbinde yer almıştır. Bunun nedeni basittir: Beyinlerimiz görsel iletilere doğuştan duyarlıdır. Medya kuramcısı John Berger, 1972’de yayımlanan klasik eseri *Görme Biçimleri*’nin başında şöyle yazar: “Sözcüklerden önce görme gelir. Çocuk konuşmadan önce bir şeye bakar ve fark eder.”²² Kitabın yazılışından bugüne geçen zamanda sinirbilim [nöroloji] insan bilişiminde görselliğin hâkim bir rol oynadığını doğrulamıştır. Beynimizdeki sinir liflerinin yarısı görme algımızla bağlantılıdır ve gözlerimiz açıkken bu algı beynimizdeki elektriksel faaliyetlerin üçte ikisini teşkil eder. Beynin bir görseli tanıması sadece 150 milisaniye sürerken, ona bir anlam yüklemesi fazladan 100 milisaniye daha alır.²³ İki gözümüzde de kör noktalar olsa da, (optik sınırların retina ile bağlantılı noktalar) beyin ustalıklı bir şekilde bu noktaları pürüzsüz bir illüzyon yaratır.²⁴

Netice itibarıyla belli kalıplar ve çizgiler seçen, bulutlarda yüzler, gölgelerde hayaletler, yıldızlarda efsanevi yaratıklar gören kişiler olarak doğarız. Dahası, bir şeyleri en iyi resimlere bakarken öğreniriz. Görsel okuryazarlık uzmanı Lynell Burmark’ın ifadesiyle, “Sözcüklerimiz, kavramlarımız ve fikirlerimiz birer imgeye tutturulmuş olmasaydı, hepsi bir kulağımızdan girer, beynimizin içinde dolaşır ve diğer kulağımızdan çıkıp giderdi. Sözcükler sadece yedi bilgi parçasını saklayabilen kısa süreli hafızamız tarafından işlenir. Öte yandan, imgeler kalıcı olarak uzun süreli hafızaya kazınırlar.”²⁵ Kalem darbelerinin daha az oluşu ve teknik dilin ağırlığından azade olması sebebiyle görseller yalın ve dolaysızdır. Dahası, bir metin ve bir görsel, birbiriyle çelişen mesajlar yolladığında, kazanan çoğu kez görsel mesajlar olur.²⁶ Dolayısıyla şu eski deyişin doğru olduğu görülür: Bir resim bin sözcüğe bedeldir.

Bu durumda insanların dünyayı anlamlandırma serüveninde görselliğin merkezî bir rol oynadığını duymak pek de şaşırtıcı olmayacaktır. MÖ 6. yüzyılda dünyanın bilinen en eski haritası Imago



"Eğer yeni bir ekonomi öyküsü yazmak istiyorsak, eskileri geçmiş yüzyılın ders kitaplarına gömecek yeni resimler çizmek zorundayız."

Kate Raworth, *Simit Ekonomisi*'nde miras aldığımız tahripkâr endüstriyel ekonomileri yenileyici ekonomilere dönüştürmek ve mevcut fikirlerin en iyilerini bir araya getirerek sürekli evrim geçiren yeni bir ekonomik zihniyet yaratmak için yedi hedef ortaya koyuyor.

21. yüzyılın ekonomik düşüncesinin kalbine büyümeden ziyade gelişmeyi, adaleti ve hakkaniyeti yerleştirerek, bize ev sahipliği yapan dünyayı idare etme sanatına sürdürülebilir hedeflerle yön verebileceğimiz yepyeni bir resim çiziyor!

Dr. Mahtı Eğlmez'in sunuş yazısı ile.

Çeviri:
Akn Emre Pıgır

Tellekt

www.tellekt.com

ISBN 978-975-07-4097-8



9 789750 740978